

تحلیل ابعاد مختلف حقوق شهروندی از دیدگاه شهروندان؛ بررسی میدانی: محدوده پیرامونی خیابان کارگر شمالی و مرکز قلب تهران

مجتبی آراسته* - دانشجوی دکتری شهرسازی دانشکده هنر و معماری دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

علی اکبر تقواویی - دانشیار گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

مریم کامیار - عضو هیئت علمی بنیاد ایران شناسی؛ استاد مدعو دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

چکیده

**Analysis of Various Aspects of Civil (Citizenship) Rights from the Viewpoint of Citizens
(Field Study: The Surrounding of Kargar Shomali Avenue and Tehran Heart Center)**

Abstract

Citizenship rights are substantially established on the basis of three principles of civil rights, political rights, and social rights and are considered as the main elements of the human rights. Several factors are involved in non-observance of citizenship rights though the main factor is dissatisfaction of citizens with the current atmosphere dominating on the personal life and generalizing the same to the public and urban space. The present research aims at extraction of definitions of "citizenship rights" from the viewpoint of the citizens. To achieve this goal, Pearson correlation coefficient method is used in the first section to clarify the correlation between the variable of "non-observance of regulations" and other defined variables and quality content analysis method is used in the second section to extract the main points in relate to the various aspects of citizenship rights. The research studies indicate that the most effective factor on abnormal behavior of the citizens and non-observance of rules and regulations is dissatisfaction with the mental-psychological conditions dominating on the mental space of citizens; the conditions arising from the private space of an individual that will be transferred to the public space and may lead to improper behavior by the citizens and infringe rights of other citizens. On the other hand, the findings in the second section of the research reveal that citizenship right is differently defined among various classes of society and concentrates on the mental needs and concerns of citizens in every class. It seems that inspiring the thoughts of those who define citizenship rights to the public minds and modifying or enactment of new laws on citizenship rights may considerably help the public education and internalization of the citizenship rights and laws.

Keywords: constitutional law, citizenship rights, satisfaction with life quality, correlation, content analysis.

اساساً حقوق شهروندی بر سه اصل حقوق مدنی، حقوق سیاسی و حقوق اجتماعی بیان نهاده شده و از ارکان اصلی حقوق بشر محسوب می‌شود. موارد بسیاری در عدم رعایت حقوق شهروندی از دیدگاه خود شهروندان می‌رسد یکی از اصلی ترین موارد، نارضایتی شهروندان از فضای جاری حاکم بر زندگی شخصی و تعمیم آن به فضای عمومی و شهری است. هدف از انجام این تحقیق، استخراج تعریف حقوق شهروندی از دیدگاه خود شهروندان است. برای رسیدن به این هدف، در بخش اول از روش ضریب همبستگی پیرسون به منظور تبیین میزان همبستگی میان متغیر عدم رعایت قوانین با سایر متغیرهای تعریف شده و در بخش دوم از روشن تحلیل محتوا کیفی، به منظور استخراج نکات اصلی پیرامون ابعاد حقوق مختلف شهروندی استفاده شده است. مطالعات تحقیق نشان می‌دهد مهمترین عامل موثر در رفتار ناهنجار شهروندان و پیروی نکردن از قانون، نارضایتی از شرایط روحی - روانی حاکم بر فضای ذهنی شهروندان است. شرایطی که مربوط به فضای خصوصی فرد است و می‌تواند به فضای عمومی منتقل شود و موجب بروز رفتار نامناسبی از شهروند شود و حق دیگر شهروندان را تضییع کند. از سوی دیگر، در بخش دوم تحقیق یافته‌ها نشان می‌دهد تعریف حق شهروندی در میان طیف‌های گوتاگون، متفاوت است و در میان هر طیف، منعطف به نیازها و دغدغه‌های فکری شهروندان است. به نظر می‌رسد ورود فکری ترسیم‌کنندگان حقوق شهروندی به میان افکار عمومی جامعه و اصلاح یا وضع قوانین جدید مرتبط با حقوق شهروندی، می‌تواند کمک قابل توجهی به جریان آموزش همگانی و درونی سازی قوانین و حقوق شهروندی کند.

واژگان کلیدی: قانون اساسی، حقوق شهروندی، رضایت از کیفیت زندگی، همبستگی، تحلیل محتوا.

۱- مقدمه

توسط برخی شهروندان را بر مبنای عدم شناخت از حقوق شهروندی یا نارضایتی از یکی ابعاد زندگی آنها دانست. این ابعاد نارضایتی و تعریف حقوق شهروندی را می‌توان در میان شهروندان و از زبان خود آنها اولویت بندی نمود و بر مبنای همین حقوق انتقادی یا پیشنهادی، ساختار برنامه‌ریزی و مدیریت شهری را به سمت آموزش مناسب حقوق شهروندی، اولویت‌بندی نمود. علت انتخاب خیابان کارگر شمالی، به دلیل وجود طیف متنوعی از شهروندان (صنف متنوعی از شاغلین خدماتی و اداری، کسبیه، استادی و دانشجویان، نظامیان، جوانان، سالمندان، زنان خانه‌دار و کودکان به تبع وجود فعالیت‌های مختلف اشاره شده) در این محدوده است.

۲- مفهوم حقوق شهروندی

با تحولات جامعه مدنی در دوران‌های مختلف تاریخی و طرح مفهوم حقوق بشر، مفهوم شهروند دستخوش تحول قرار گرفته است. در فرهنگ‌های عمومی و تخصصی تعریف واضحی از شهروند ارائه نشده است و قانون اساسی ایران نیز در هیچ‌کجاکلمه شهروند را نیز به کار نبرده است. اهمیت حقوق شهروندی تا بدان حد است که رابطه‌ی نزدیکی با جایگاه حاکمیت پیدامی‌کند. چنانکه برخی از کارشناسان بر این نظر هستند، جامعه‌ای که در آن حقوق شهروندان نهادینه نشده باشد، رابطه مردم و حاکمیت چار تزلزل است. اساساً حقوق شهروندی بر سه اصل حقوق مدنی، حقوق سیاسی و حقوق اجتماعی بنیان نهاده شده و از ارکان اصلی حقوق بشر محسوب می‌شود. شهروند در جوامع دموکراتیک به افرادی اطلاق می‌شود که تابعیت‌کشوری را دارا می‌باشند و به تبع این وابستگی، از حقوق و مزایایی برخوردار می‌شوند که در قانون اساسی و سایر قوانین عادی در آن کشور به تصویب رسیده است. شهروندی به عنوان یک پایگاه و نقش اجتماعی مدرن فراگیر، مجموعه‌ای به هم پیوسته از حقوق و وظایف برابر همگانی ناظر بر احساس تعلق اجتماعی به جامعه و موثر در مشارکت همگانی فارغ از تعلقات نژادی، قومی، طبقاتی، فرهنگی و مذهبی است (محسنی، ۱۳۸۹، ص ۱۱۷-۱۱۸). جدول شماره ۱ مجموعه‌ای از کلیدواژه‌ها و تعاریف مطرح شده

بسیاری از پیامدها و پیشامدهای تابع برخی پیشامدهای دیگر و کمیت و کیفیت آنها می‌باشند؛ به عبارت دیگر بسیاری از اتفاقات، تصمیمات و برنامه‌ریزی‌های صورت گرفته در خصوص یک موضوع، بر موضوعات دیگر تاثیرگذار است. بنابراین بررسی و کشف وجود یا عدم وجود رابطه بین پدیده‌ها و خصوصیات مختلف و میزان و شدت اثراتی که بر روی هم می‌گذارند مهم است. در این راستا برنامه ریزی برای زمین و اختصاص آن به فعالیت‌های مختلف شهری مانند سکونت، کار، فعالیت، فراغت و غیره، با سطوح خدمات رسانی متفاوت (منطقه‌ای، فرامنطقه‌ای، شهری و فراشهری) که همواره یک فعالیت اساسی و مهم در آبادانی شهر است، از این قاعده مستثنی نمی‌باشد. می‌توان گفت منطقه ۶ تهران به لحاظ داشتن کاربری‌های شهری (مانند پارک لاله)، فراشهری (مجموعه‌های فرهنگی- هنری مثل تئاتر شهر)، فرامنطقه ای (مانند مراکز عمده فعالیتی و اقتصادی) و ملی (مانند وجود مراکز اداری و سیاسی مانند وزارت‌خانه‌های مهم کشور و نفت، مراکز دانشگاهی مثل دانشگاه‌های تهران و تربیت مدرس، و مراکز مهم بیمارستانی و درمانی مانند بیمارستان امام خمینی (ره) و مرکز قلب تهران) مهمترین مراکز فعالیتی کشور را در خود جای داده است.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۶ پاییز ۱۳۹۳
No.36 Autumn 2014

۳۲۴

بالتابع وجود این مراکز مهم فعالیتی در کنار بافت سکونتی، حقوق متقابلی را برای شهروندان (از ساکنین منطقه گرفته تا مراجعین اداری- فعالیتی به منطقه) رقم زده است. هدف از انجام این تحقیق ابتدا بررسی میزان همبستگی و رابطه میان متغیر رضایت از کیفیت زندگی و احترام به قانون است. در ادامه تحقیق، به شناسایی، استخراج و تحلیل حقوق شهروندی مورد نظر شهروندان از زبان خود آنها و در میان طیف‌های مختلف پرداخته می‌شود. به عبارت دیگر، این تحقیق برآن است که با روش علمی تحلیل محتوا، نگرش‌های طیف مختلفی از شهروندان را پیرامون تعریفی که از حق و حقوق خود (به عنوان شهروند) دارند، از درون متن جاری شهر استخراج و طبقه‌بندی کند. به نظر می‌رسد که می‌توان مشکلات فعلی عدم رعایت حقوق شهروندی

پیرامون حقوق شهروندی را نشان می‌دهد.

مارشال حقوق شهروندی را در سه بعد تجزیه کرده است:

۱) بُعد مدنی که شامل آزادی‌های فردی، آزادی مذهب، بیان، اندیشه و... می‌شود؛ ۲) بُعد سیاسی که در برگیرنده حق مشارکت شهروندان در اعمال قدرت سیاسی (چه در نقش دارنده قدرت سیاسی و چه در نقش رأی‌دهنده یا تعیین‌کننده کسی که دارای قدرت سیاسی خواهد بود) می‌باشد؛ ۳) بُعد اجتماعی که دامنه‌گسترده‌ای از حقوق حداقلی (مانند رفاه اجتماعی و تأمین اجتماعی برای شهروندان) تا حق سهیم شدن در میراث اجتماعی، حق انتخاب شغل، حق مالکیت و... را دربردارد (۱- ۸- ۱۹۷۳: Marshall، جدول شماره ۲). اگرچه در تعاریف مختلف مفهوم شهروندی، جنبه‌های حقوقی آن بیشتر مورد تأکید قرار گرفته است، با این همه، تجربه شهروندی تنها به پایگاه حقوقی فرد بستگی ندارد و علاوه بر حقوق، در برگیرنده مجموعه‌ای از تعهدات و تکالیف است. اهمیت این مطلب از آن جهت است که طبق این تعریف، مسئولیت شهروندی همان خودآگاهی مردم از حقوق شهروندی و احساس نیاز همگانی برای اجرای این

حقوق است (نوروزی، ۱۳۸۵، ص ۲۸). از جمله وظایف دولت مردمی در جامعه مدنی، حفظ حقوق مردم و احترام به آزادی‌های مشروع شهروندان است؛ در عین حال اصول مختلفی از قانون اساسی نیز بر آزادی‌ها و حقوق شهروندان در امور مختلف زندگی تاکید می‌ورزد، افزون بر آن، آیه شریفه «و لقد کرم‌منا بنی ادم ... و فضلنا هم علی کثیر من خلقنا تفضيلا» که دلالت بر کرامت و ارزش والای انسان می‌کند، به این موضوع اشاره دارد که رفتارهای انسان مغایر با کرامت انسانی از قبیل تحقیر، توهین و هتك حرمت و امثال آن، نباید بروی تحمیل نگردد. نقض آزادی‌ها یا حقوق و رفتارهای مغایر کرامت انسانی گاهی ممکن است از سوی شهروندی عادی صورت می‌گیرد. در این صورت چنین رفتاری، تجاوز و تعدی یک شهروند به شهروند دیگر تلقی شده و با دخالت مقامات مربوطه و بر اساس قانون، شخص متتجاوز پاسخ جامعه را دریافت خواهد کرد (شمس ناتری و عطازاده، ۱۳۸۷، ص ۶۷). در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اصول مختلف، حقوق و آزادی‌های مشروع شهروندان را مورد تاکید قرار داده‌اند. بر اساس

جدول ۱. مجموعه‌ای از تعاریف مطرح شده پیرامون حقوق شهروندی؛ مأخذ: توسلی و حسینی نجاتی، ۱۳۸۳.

نوعی پایگاه و نقش اجتماعی مدرن که برای تمامی اعضای جامعه، قابل دفاع است.	تعاریف حقوق شهروندی
مجموعه‌ای بهم پیوسته از وظایف، حقوق، تکالیف و مسئولیت‌ها و تعهدات اجتماعی، سیاسی، حقوق، اقتصادی و فرهنگی همگانی، برابر و یکسان.	
احساس تعلق و عضویت اجتماعی مدرن برای مشارکت جدی و فعالانه در جامعه و حوزه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی.	
برخوردی عادلانه و منصفانه تمامی اعضای جامعه از مزايا، منافع و امتيازات اجتماعی، اقتصادي، سیاسی، حقوقی و فرهنگی فارغ از تعلق طبقاتی، نژادی، مذهبی و قومی.	

جدول ۲. تشریح ابعاد مختلف حقوق شهروندی از دیدگاه مارشال؛ مأخذ: ۱- ۸- ۱۹۷۳: Marshall.

بعاد مختلف حقوق شهروندی	حقوق مدنی	حقوق سیاسی	حقوق اجتماعی
حق مشارکت شهروندان در اعمال قدرت سیاسی (چه در نقش دارنده قدرت سیاسی و چه در نقش رأی‌دهنده یا تعیین‌کننده): حق مشارکت و اداره امور عمومی؛ تشکیل حزب و...	آزادی‌های فردی؛ آزادی مذهب، بیان و اندیشه؛ آزادی اطلاعات و...	حق شهروندی	حق شهروندی
تقسیم مساوی بودجه و بیت المال؛ رفاه اجتماعی و تأمین اجتماعی برای شهروندان؛ حق سهیم شدن در میراث اجتماعی؛ آزادی کار و شغل؛ حق مالکیت و ...			

۱. سوره اسراء، آیه ۷۰: «و انسان را کرامت بخشیدیم ... و آنان را بربسیاری مخلوقاتمان برتری بخشیدیم»

جدول ۳. چارچوب حقوق شهروندی اشاره شده در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران؛
برگرفته از هاشمی، ۱۳۸۴، ص ۱۷۳؛ با تغییر.

تعداد اصل اشاره شده	موارد اشاره شده در قانون اساسی	چارچوب حقوق شهروندی در قانون اساسی ایران
۳	امنیت عمومی: حیثیت، جان، مال، شغل و حقوق (اصل ۲۲) امنیت خصوصی: مسکن، داشتن حریم و فضای شخصی، اقامت و تابعیت (اصل ۲۵ و ۲۳)	امنیت عمومی و خصوصی
۹	اصل برائت (اصل ۳۷)، تعقیب قانونی (اصل ۳۲)، محاکمه عادلانه با حق انتخاب و کیل (اصل ۳۵)، محاکمه علی (اصل ۱۶۵)، قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها (اصل ۳۶ و ۱۶۹)، امنیت متهمان، محاکومان (اصل ۳۸ و ۳۹) و اجتماعات (اصل ۲۷)	امنیت قضایی
۴	آزادی عقیده (اصل ۲۳)، بیان (اصل ۲۴)، احیاب (اصل ۲۶) و برگزاری اجتماعات و تظاهرات (اصل ۲۷)	آزادی‌های اجتماعی
۷	نهادهای سیاسی و حقوق و آزادی‌های افراد در مشارکت امور سیاسی و اداری کشور (اصول ۲۶، ۵۶، ۱۰۰، ۱۰۷ و ۱۱۴)	حقوق سیاسی و مشارکتی
۶	حقوق اقتصادی، اجتماعی (اصول ۲۱، ۲۱ و ۲۸، ۲۹ و ۴۳) و فرهنگی (اصل ۳ و ۳۰)	حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
۵	حقوق زنان، سالمدان و کودکان (اصل ۲۱)، اقلیت‌های مذهبی (اصول ۱۲ تا ۱۴) و پناهندگان (اصل ۱۵۵)	حقوق طبقه آسیب‌پذیر و اقلیت‌ها

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۶ پاییز ۱۳۹۳
No.36 Autumn 2014

۳۲۶

موثر بر میزان رضایتمندی و نارضایتی ساکنین می‌تواند در درگ وضعت موجود کیفیت سکونت، راهبردهای آتی جهت ارتقاء سطح کیفی محیط و جلوگیری از تکرار برخی اقدامات نامناسب در سایر مکان‌ها موثر باشد (رفیعیان و دیگران، ۱۳۸۸، ص ۵۸). یکی از دغدغه‌های همه نظام‌های اجتماعی و سیاسی در تمامی تاریخ، ایجاد رضایت در بین اتباع و شهروندان خود بوده است. طبیعی است رضایت با انسجام و مشارکت اجتماعی رابطه مستقیمی دارد. در ارتباط با رضایت دو نظریه وجود دارد که ارتباط و همپوشانی بسیار کمی نیز با هم دارند: اولی نظریه «جبران» است که معتقد است شخصی که به عنوان مثال به لحاظ شغلی از موقعیت شغلی خود ناخرسند است، به دنبال کسب رضایتمندی جبرانی در دیگر زمینه‌های زندگی برمی‌آید (فروغ زاده، ۱۳۸۳، ص ۱۵۹).

یکی دیگر از تئوری‌های مربوط به رضایت حاکی معروف به تئوری «تسری» است. این تئوری بیانگر این است که وجود رضایت در یک حوزه از زندگی، می‌تواند به سایر حوزه‌ها نیز سراابت کند. فرضیه اساسی در این زمینه آنست که رضایت از یک بخش از زندگی بر روی رفتار و ارزیابی‌های افراد از بخش‌های دیگر زندگی تاثیر مستقیم

این قانون، می‌توان حقوق و آزادی‌های شهروندان را در موارد شش‌گانه «امنیت عمومی و خصوصی»، «امنیت قضایی»، «آزادی‌های سیاسی-اجتماعی»، «حقوق سیاسی»، «حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی» و «حقوق طبقه آسیب‌پذیر و اقلیت‌ها» دسته‌بندی کرد (جدول ۳).

همانطور که از جدول بالا پیداست، ۳۴ اصل از اصول قانون اساسی ایران، به موضوع حقوق شهروندی می‌پردازد. پرداختن ۳۴ اصل از ۱۷۷ اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی (یک پنجم کلیه اصول) به مسئله حقوق شهروندی جالب توجه به نظر می‌رسد و در واقع حاکی از اهمیت این موضوع در نظام قانون‌گذاری کشور می‌باشد.

۳- تبیین رابطه بین کیفیت محیط زندگی، رضایتمندی و رعایت حقوق شهروندی
به نظر می‌رسد ارزیابی ساکنین از میزان مطلوبیت محیط‌های فعالیتی و سکونتی شان در جهت سنجش میزان دستیابی به اهداف و موفقیت پژوهش‌های شهری می‌تواند موثر واقع گردد. همچنین شناسائی مولفه‌های

موجب ترغیب آنان برای همکاری با نهادهای شهری در جهت انجام بهتر و ظایف و ارائه خدمات در سطح شهر و محلات می‌شود؛ در حالیکه نارضایتی از عملکرد نهادهای عمومی و احساس تعیض در ارائه خدمات از سوی شهرداری در مناطق مختلف شهر، موجب یأس و ناامیدی و عدم مسئولیت پذیری و درنهایت قانون‌گریزی شهروندان می‌شود (برکپور و دیگران، ۱۳۸۹، ص ۲۰۴). از سوی دیگر، در برنامه‌ریزی، طراحی و احداث شبکه‌های ارتباطی و معابر، می‌باشد عملکردی فراتر از فضای صرف تردد در نظر گرفته شود و معیارهایی مثل راحتی دسترسی، امنیت، فضای اجتماعی متعامل و... را در درون خود تعریف کند (عزیزی، ۱۳۸۵، ص ۳۹). بنابراین وجود شبکه ارتباطی مناسب، پیش نیاز هرگونه مجتمع زیستی است؛ بدون ایجاد ورودی و خروجی و پارکینگ مناسب خودرو در مجتمع‌های عظیم، حرکت کالا و انسان بی‌معنی و بی‌ارزش خواهد بود (صادقی، ۱۳۸۰، ص ۳۴).

برنامه‌ریزی و تحقق همه این موارد، می‌تواند منجر به جهت ایجاد انگیزه در مردم برای مشارکت در توسعه شهری و بهبود کیفیت محل سکونت خویش است. علاوه بر این، رضایت شهروندان از عملکرد مدیریت شهری می‌توان گفت اگر کیفیت و خدماتی که شهرداری ارائه می‌دهد، عامل مهمی در ایجاد حس رضایت شهروندان از خدمات شهری، افزایش سطح قانون‌پذیری و احترام به حقوق متقابل شهروندان شود. به دیگر بیان، می‌توان گفت اگر کیفیت

دارد (رفیع پور، ۱۳۷۲، ص ۱۴۰). در تحقیقات میدانی و رضایت از اوضاع محیط پیرامونی سکونت (روستا با شهر و محله) و اوضاع اجتماعی - سیاسی در نظر گرفته‌اند. رضایت معلول شرایط فرد و میزان تحقق یا عدم تحقق آمال و آرزوهای هر فرد یا گروهی است. در این حالت می‌توان گفت بین عدم رضایت و ناکامی و درنهایت بروز رفتار خشونت آمیز و نقض قانون و حقوق شهر وندی، رابطه معنی داری وجود دارد؛ بالعکس بین رضایتمندی شهروندان از فضای زندگی و مشارکت آنها در امور شهری رابطه مستقیم وجود دارد (عظیمی هاشمی، ۱۳۸۳، ص ۹۲). به دیگر بیان، در یک جامعه با حس رضایت از امور جاری زندگی، مشارکت بالا و سرمایه اجتماعی قوی، احترام به قانون و حقوق شهر وندی نیز نهادینه تر خواهد شد.

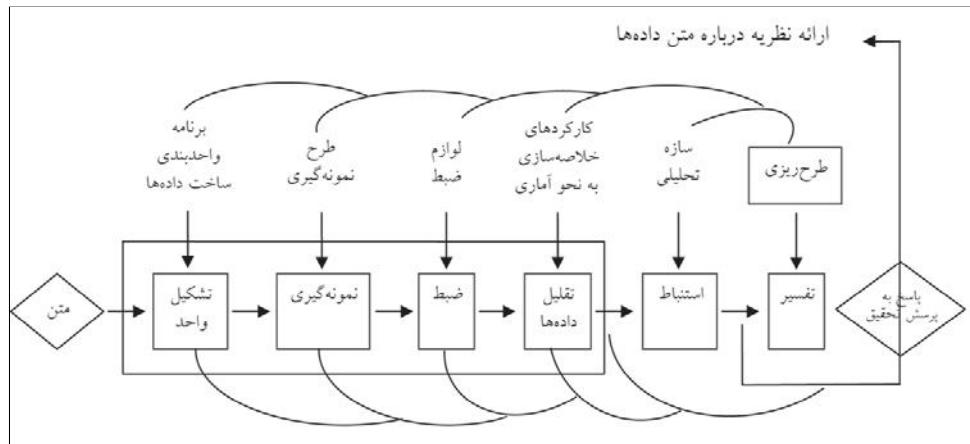
جدول ۴. جمع بندی نظرات مطرح شده پیرامون تاثیر نارضایتی از شرایط زندگی و عواقب بوجود آمده ناشی از آن توسط شهروندان؛ مأخذ: نگارندگان.

بررسی نقش رضایت شهروندان از مطابقیت محیط‌های فعالیتی و سکوتی‌شان در جهت سنجش میزان دستیابی به اهداف و موفقیت پژوهه‌های شهری؛ شناسائی مؤلفه‌های موثر بر میزان نارضایتی ساکنین و جلوگیری از تکرار برخی اقدامات نامناسب در سایر مکان‌ها	رفیعیان و دیگران، ۱۳۸۸
بررسی رابطه مستقیم رضایت از زندگی و محیط سکونت با انسجام و مشارکت اجتماعی	فروغ زاده، ۱۳۸۳
تبیین تئوری تسری؛ وجود رضایت در یک حوزه از زندگی، می‌تواند به سایر حوزه‌ها نیز سرازیر کند. به عنوان مثال، رضایت از شرایط کلی زندگی می‌تواند در رفتار شهروندان با هم‌دیگر و رعایت حقوق هم‌دیگر موثر باشد. در عین حال، عکس این حالت نیز برقرار است.	رفیع پور، ۱۳۷۲
بین عدم رضایت و ناکامی و درنهایت بروز رفتار خشونت آمیز و نقض قانون و حقوق شهر وندی، رابطه معنی‌داری وجود دارد؛ بالعکس بین رضایتمندی شهروندان از فضای زندگی و مشارکت آنها در امور شهری رابطه مستقیم وجود دارد.	عظیمی هاشمی، ۱۳۸۳
احساس رضایت شهر و خدماتی که شهرداری ارائه می‌دهد، عامل مهمی در جهت ایجاد انگیزه در مردم برای مشارکت در توسعه شهری و بهبود کیفیت محل سکونت خویش است. درحالیکه نارضایتی از عملکرد نهادهای عمومی و احساس تعیض در ارائه خدمات از سوی شهرداری در مناطق مختلف شهر، موجب یأس و ناامیدی و عدم مسئولیت پذیری و درنهایت قانون‌گریزی شهروندان می‌شود	برکپور و دیگران، ۱۳۸۹

محیط مسکونی به گونه‌ای باشد که رضایت شهروندان را از محیط مسکونی پیرامونیشان در پی داشته باشد، احتمال احترام گذاشتن مردم به حقوق شهروندی خود و دیگران افزایش می‌یابد. در طی چند دهه گذشته، مفهوم کیفیت زندگی از مفهوم صرفاً روانشناختی به یک مفهوم چند‌بعدی مبدل شده است. در مواردی، از عبارت کیفیت زندگی، مفهوم مناسب بودن محیط و رضایت از شرایط موجود برای زندگی استنباط می‌شود. در میان همه مفاهیم ذکر شده پیرامون کیفیت زندگی، می‌توان سه بعد اقتصادی، سیاسی - اجتماعی و کالبدی - محيطی را برای تشخیص مفهوم سرزندگی و پایداری عنوان نمود (Das, 2007: 301). رضایت‌کلی از این سه بُعد کیفیت زندگی، می‌تواند حس رضایت از زندگی را افزایش داده و حق شهروند را در برابر مسئولیت‌پذیری نسبت به احترام به مقررات، رعایت قوانین و حقوق شهر و ندی بیشتر کند. طراحی شهری، امنیت جاده‌ها، دسترسی به خدمات و امکانات و روابط با همسایگان، همگی بر روی سرزندگی محیط مسکونی و شهر تاثیر گذارند. در واقع باید گفت ویژگی‌های محیط ساخته شده روی سلامتی جسمی و روانی مردم، احساس اجتماعی و پایداری محیط طبیعی اثر می‌گذارد و عدم رعایت این ویژگی‌ها، می‌تواند شهروند را نسبت به رعایت مقررات و حقوق شهروندی بی‌تفاوت کند (جدول شماره ۴).

جدول ۵: سنجه‌های ارزیابی پاسخ‌ها برای دسته بندی در ۵ معیار اصلی

معیارها	سنجه‌ها
عدم رضایت از شرایط سیاسی	نارضایتی از نهادهای عمومی مثل شهرداری یا شورای شهر، نارضایتی از نهادهای حکومتی و مدیریت کلان کشور
عدم رضایت از اوضاع اجتماعی	نارضایتی از رفتار اجتماعی شهروندان، نارضایتی از شرایط فرهنگی جامعه، نارضایتی از روابط تعاملی و اخلاقی شهروندان با یکیگر
عدم رضایت از شرایط اقتصادی	نارضایتی از شرایط اقتصاد کلان کشور، نارضایتی از شرایط شغلی فرد، نارضایتی از اوضاع اقتصاد خانواده، نارضایتی از شرایط درآمدی و هزینه‌ای در زندگی
عدم رضایت روحی - روانی از زندگی	نارضایتی از سلامت روانی خود و خانواده، نارضایتی از فضای روحی حاکم بر خانواده، داشتن درگیری‌های ذهنی مربوط به مسائل عاطفی و خانوادگی، تگرانی از اوضاع و احوال شخصی در زمان حال و آینده
عدم رضایت از محل سکونت و محیط مسکونی	نارضایتی از فضای سکونتی، کوچک بودن فضای سکونت، نارضایتی از همسایگان، نارضایتی از محیط مسکونی پیرامونی و داشتن تصویر مشوش بصری - ذهنی از فضای محل سکونت

شکل ۱. اجزای تحلیل محتوای کیفی؛ مأخذ: پیربداقی، ۱۳۸۸، ص ۳۰.

کیفی در تحلیل محتوا، تفاوت‌هایی وجود دارد. مدافعان رویکرد تحلیل محتوای کمی به محدودیت فراوانی اعداد و ارقام انتقاد دارند، و مدافعان رویکرد کیفی که از تحلیل‌های ادبی، سیاسی، قوم‌شناسی و مطالعات فرهنگی به این رویکرد روی آورده‌اند، به نظاممند نبودن این نوع تحلیل در متون و نیز داشتن دیدگاه‌های کلی نگر در تفاسیر خود اشاره کرده‌اند (pendorff, 2004: 86-pendorff, 2004: 86: krip). در تحلیل محتوای کمی، تفاسیر از مقوله‌های منتبه به داده‌های آماری اخذ می‌شوند؛ در حالیکه در تحلیل محتوای کیفی، تفاسیر به دلالت‌های ضمنی متکی هستند. در تحلیل محتوای کیفی، محتوا پنهان پیام مورد توجه است و به این دلیل نگاه عمیق‌تری به کلمات و عبارات داده‌های کیفی وجود دارد (پیربداقی، ۱۳۸۸، ص ۳۰). شکل ۱ اجزای تحلیل محتوای کیفی را نشان می‌دهد.

بر اساس نظریه‌ی شی‌یوه‌شانون می‌توان رهیافت‌های موجود در زمینه‌ی تحلیل محتوای کیفی را به سه دسته تقسیم کرد که عبارتند از: تحلیل محتوای عرفی و قراردادی؛ تحلیل محتوای جهت‌دار و تحلیل محتوای تلخیصی یا تجمعی (ایمان و نوشادی، ۱۳۹۰، ص ۲۲-۲۸). جدول شماره ۶، خلاصه‌ای از تفاوت رویه‌ای و محتوایی میان این سه رویکرد را نشان می‌دهد. لازم به ذکر است آنچه که در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته است، روش تحلیل محتوای تلخیصی یا تجمعی است. مطالعه‌ای که از روش تحلیل محتوای کیفی با رویکرد

روش، میزان همبستگی میان یک متغیر (به عنوان متغیر وابسته) با سایر متغیرهای مستقل بررسی می‌شود. برای محاسبه این همبستگی، از شهروندانی که در چهار راه فاطمی (تقاطع خیابان‌های کارگرشمالی و فاطمی) حضور داشتند و در مواردی عدم رعایت قانون (عبور از چراغ قرمز پیاده) از آنها دیده شد، موضوع «رضایت یا عدم رضایت از کیفیت زندگی» در پنج بعد سیاسی (رضایت از شرایط سیاسی فعلی کشور)، اجتماعی (رضایت از شرایط اجتماعی و نحوه ارتباطات شهروندان با هم)، اقتصادی (رضایت از شرایط شغلی و اقتصاد خانوار)، محیطی (رضایت از محل سکونت و محیط مسکونی پیرامونی) و روانی (رضایت از شرایط روحی روانی زندگی فعلی فرد) سوال شده است.

در بخش دوم، به منظور تعریف چارچوب مشخص از تعریف حقوق شهروندی از دیدگاه اقسار مختلف شهروندان، از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. می‌توان گفت تکنیک تحلیل محتوا، تکنیکی برای استخراج داده‌ها از متن است که دارای ویژگی‌های خاص خود می‌باشد؛ این متن می‌تواند متن کتاب، روزنامه، رسانه و شبکه‌های خبری، فیلم و حتی صحنه‌هایی از متن شهر باشد. به طور کلی، روش تحلیل محتوا به دو شیوه کمی و کیفی قابل بررسی و تحلیل است. هر چند این روش به لحاظ سطح تحلیل، به لحاظ تعداد منابع و به لحاظ دوره زمانی نیز به دسته‌های مختلف قابل تقسیم است (محمدی‌فر، ۱۳۸۷، ص ۲۸). میان روش کمی و

جدول ۶. اختلافات اساسی کدگذاری در سه رویکرد تحلیل محتوا؛ برگرفته از: ایمان و نوشادی، ۱۳۹۰، ص ۲۸.

نوع تحلیل محتوا	آغاز تحقیق	زمان تشخیص رمزها یا کلمات کلیدی	منشأ رمزها یا کلمات کلیدی
تحلیل محتوای عرفی	مشاهده	رمزها هم‌زمان با تحلیل داده معین می‌شوند	رمزها از داده‌ها مستقیم شوند
تحلیل محتوای چهندار	نظریه	رمزها هم‌زمان با تحلیل داده‌ها و یا قبل از آنها مشخص می‌شوند	رمزها از تئوری یا یافته‌های تحقیق مستقیم شوند
تحلیل محتوای تلخیصی	کلمات کلیدی	کلمات کلیدی قبل و در ضمن تحلیل داده‌ها تعریف می‌شوند	کلمات کلیدی بر اساس علاقهٔ محقق یا ادبیات تحقیق به دست می‌آیند

آمده است. در بخش دوم تحقیق، با توجه به اینکه هدف تعریف حقوق شهروند از دیدگاه طیف‌های مختلف شهروندی (شامل کودکان، سالم‌مندان، زنان (بازه حدودی سنی ۵۰-۳۰)، مردان (بازه حدودی سنی ۳۰-۱۹)، دانشجویان و کسبه) بوده است، از روش «تحلیل محتوای کیفی با رویکرد تلخیصی» به استخراج نکات اصلی پیرامون ابعاد حقوق مختلف شهروندی پرداخته شده است. بنابراین نمونه‌گیری از این طیف نیز بر اساس روش نمونه‌گیری سیستماتیک در فاصله زمانی ساعت ۱۸ تا ۱۹ در فاصله زمانی تقریبی نیم ساعت، در سه روز از هفته (طی دو هفته متوالی در آبان ماه ۱۳۹۲) بوده است. براین اساس برای هر طیف، ۹ نمونه بدست آمده است. به منظور استخراج کدها و رموز از میان صحبت‌های شهروندان، از روش مصاحبه باز و «شرح داستان»^۲ استفاده شده است. شرح داستان، روشی است که اولین بار توسط لئون ساندرکوک مطرح شد (Sandercock, 2003: 11). در این روش برنامه‌ریزان شهری بر اساس متون مکتوب یا عامیانه‌ای که در میان کوچه و بازار در میان شهروندان عادی رواج دارد، به شرح، آسیب‌شناسی مشکلات و برنامه‌ریزی بهتر امور می‌پردازند. برای استخراج کلیدواژه‌ها و کدگذاری، از شش اصل مطرح پیرامون حقوق شهروندی در قانون اساسی ایران استفاده شده است که عبارتند از: امنیت عمومی و خصوصی؛ امنیت قضایی؛ آزادی‌های اجتماعی؛ حقوق سیاسی و مشارکتی؛ حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی؛ حقوق طبقه آسیب‌پذیر و اقلیت‌ها.

تلخیصی استفاده می‌کند، با شناسایی و کمی کردن کلمات یا مضماین و بیژه‌ی موجود در متن، با هدف فهم چگونگی کاربرد این کلمات یا محتواهای آنها در متن آغاز می‌شود. این کمیت سازی نه تنها تلاشی برای فهم معنای کلمات است، بیشتر از آن، کشف کاربرد این کلمات در متن است. در یک تحلیل محتوای کیفی با رویکرد تلخیصی، تحلیل داده با جست و جوی کلمات مشخص آغاز می‌شود و واژگان پرشماری برای هر اصطلاح مشخص، محاسبه می‌شوند. در اینجا محقق می‌خواهد بداند که واژه‌ی موردنظر چه به صورت مستقیم و چه غیرمستقیم به چه تعداد و توسط چه کسانی به کاربرده شده است تا بر اساس آنها به مضمون سازی رمزاها بپردازد.

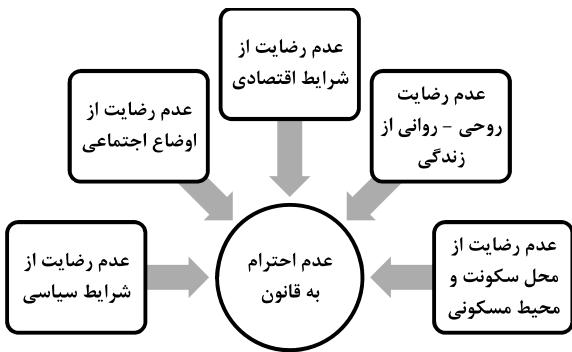
مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۶ پاییز ۱۳۹۳
No.36 Autumn 2014

۳۳۰

۲-۴- شیوه نمونه‌گیری

همانطور که گفته شد در این تحقیق از دو روش و در دو بخش استفاده شده است. در بخش اول تحقیق نمونه‌گیری از شهروندان به روش سیستماتیک و به ازای بازه زمانی ۱۵ دقیقه یکبار در فاصله ساعت ۱۶ تا ۱۸ بعد از ظهر در سه روز از هفته (طی دو هفته متوالی در آبان ماه ۱۳۹۲) بوده است. با توجه به گستردگی ابعاد حقوق شهروندی، در اینجا تاکید و تمرکز جامعه هدف تحقیق بر عبور شهروندان پیاده از خط عابر زمانیکه چراغ سواره سیز است، می‌باشد. در واقع با بررسی میدانی و پس از مشاهده تخطی از قانون توسط شهروند مورد نظر، علت ارتکاب این عمل از فرد مورد نظر پرسیده شده است. بر این اساس جمعاً ۱۰۸ نمونه در بخش اول تحقیق بدست

شکل ۲. عوامل موثر بر عدم رعایت قانون توسط شهروندان؛ مأخذ: نگارندگان.

(۳۰ تا ۵۰ سال)، مردان (۳۰ تا ۵۰ سال)، کسبه، کودکان و سالمندان. همانطورکه در بخش روش تحقیق اشاره شد، به منظور پردازش و تحلیل صحیح ترتیب تحلیل محتوا، از روش آنتروپی شانون استفاده شده است. روش آنتروپی شانون قابلیت تبدیل داده‌های کیفی به کمی را در روش تحلیل محتوا بر عهده دارد. شکل ۳ چارچوب نظری بخش دوم تحقیق را نشان می‌دهد. ضریب آنتروپی نشان‌دهنده مقدار عدم اطمینان حاصل از محتوای یک پیام است. به عبارت دیگر، آنتروپی در تئوری اطلاعات، شاخصی است برای اندازه‌گیری عدم اطمینان که بوسیله یک توزیع احتمال بیان می‌شود (آذر، ۱۳۸۰، ص ۸). این عدم اطمینان به صورت زیر نوشته می‌شود:

(۱)

$$E \approx S \{ P_1, P_2, \dots, P_n \} = -k \sum_{i=1}^m [P_i L_n P_i]$$

لازم به ذکر است به نحوه محاسبه این ضریب و تحلیل داده‌ها در بخش تحلیل یافته‌های پژوهش اشاره شده است.

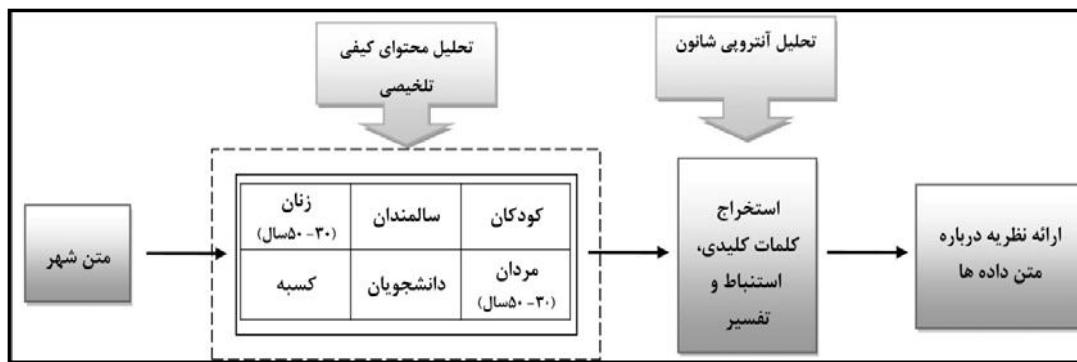
تحلیل یافته‌های پژوهش

محدوده خیابان کارگرشمالی تهران، شامل طیف وسیعی از شهروندان تهرانی است؛ به این دلیل که این ناحیه کاربری‌های عمده (و بعضاً فراشهری) اداری، بیمارستانی، خدماتی و دانشگاهی را در خود جای داده است. این محدوده تنوع جمعیتی و طبقاتی گستره‌ای دارد که به نوعی تنوع فرهنگی ساکنان و مراجعان نیز در

مدل مفهومی تحقیق

برمبانی توضیحات و استنادات مطرح شده در بخش مبانی نظری، می‌توان گفت که در اغلب پژوهش‌ها و تحقیقات انجام شده، می‌توان به این نتیجه رسید که عدم رضایت از زندگی و فضای سکونتی به طور کلی می‌تواند به عنوان یک متغیر پنهان، به بی‌اهمیت انگاشتن قانون توسط شهروندان خاطی منجر شود. این نارضایتی می‌تواند ابعاد مختلفی داشته باشد: از نارضایتی از فضای روحی و روانی حاکم بر ذهن فرد خاطی قانون گرفته تا نارضایتی از اوضاع سیاسی و اجتماعی جامعه و در عمل مخالفت کردن و پشت کردن به قانون. با توجه به مطالعات میدانی صورت گرفته، عدم رضایت از شرایط زندگی در پنج دسته تقسیم بندی شده است که مطابق شکل ۲ عبارتند از:

در این حالت، پنج متغیر اشاره شده به عنوان متغیر مستقل و متغیر «عدم احترام به قانون» (به عنوان بخشی از حقوق شهروندی) با درنظر گرفتن فرض آشنایی اغلب شهروندان با قوانین بدیهی راهنمایی و رانندگی، به عنوان متغیر وابسته درنظر گرفته شده است. ارتباط این پنج متغیر مستقل از طریق روش همبستگی پیرسون با متغیر وابسته «عدم رعایت قانون» که در واقع نوعی بی احترامی به حقوق شهروندی است، مورد ارزیابی قرار خواهد گرفت. در ادامه به منظور تعریف مشخص از حقوق شهروندی از دیدگاه شهروندان، ۶ طیف مشخص شهر وندی که حضور پرنگ تری در فضاهای شهری شهر تهران و به خصوص منطقه ۶ (محدوده چهارراه فاطمی) دارند انتخاب شده است که عبارتند از: دانشجویان، زنان

شکل ۲. ساختار تحلیلی تحقیق به منظور استخراج داده های کلیدی از دیدگاه های شهروندان در مورد حقوق شهروندی

دانشگاه تهران، دانشگاه تربیت مدرس و تراکم شدید بانک ها و مراکز مالی در این خیابان، اختلاط شدیدی را میان کاربری های محلی، شهری و فراشهری ایجاد کرده است. بانگاهی دقیق ترمی تو ان ساخت و سازهای شبانه روزی و سر و صدای ناشی از آن، صدای بوق ممتد اتومبیل ها، برخورد بد و ناسزاگویی رانندگان سواره به هم در درون خیابان های حاشیه ای این محدوده، عدم امنیت پیاده ها در مسیر سواره (بدلیل رانندگی بد سواره ها و سد عبور پیاده روهات و سایل کارگاه های ساختمانی) و ... را به موارد عدم رعایت حقوق شهروندی اضافه نمود (تصویر ۲).

آن به چشم می خورد. بر این اساس روزانه شاهد رفت و آمد بسیاری از شهروندان در این محور هستیم که در موارد بسیار، بی توجهی به قوانین و حقوق شهروندی در میان آنها به چشم می خورد. در نگاه اول، بسیاری از بی توجهی ها به قوانین و حقوق شهروندی، در سطح خیابان ها و معابر دیده می شود. عدم احترام سواره ها به علائم راهنمایی و رانندگی، بی پرواپی موتور سواره ها و عبور آنها از معابر پیاده، اختلاط سواره و پیاده، کمبود فضای پارکینگ و پارک دول کردن خودروها نمونه هایی از این موارد به شمار می روند (تصویر شماره ۱).

در ادامه با ورود به بافت های مسکونی پیرامونی، این مشکلات مضاعف می شوند. وجود کاربری های فراشهری مانند بیمارستان قلب، بیمارستان شریعتی،

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۶ پاییز ۱۳۹۳
No.36 Autumn 2014

۳۳۲

تصویر ۱. کمبود فضای پارکینگ در پیرامون مرکز قلب تهران، علاوه بر ایجاد ترافیک، آلودگی صوتی و رفتارهای نابهنجار اجتماعی را برای ساکنان و مراجعین رقم زده است؛ عکاس: نگارنده؛ تاریخ عکاسی: ۱۳۹۲/۸/۱۶.

تصویر ۲. تداخل عابر پیاده با سواره و تجمع مصالح ساختمانی: نمونه ای از عدم رعایت حقوق پیاده در برابر سواره:
عکاس: نگارنده؛ تاریخ عکاسی: ۱۳۹۲/۸/۸.

جدول ۷. تبیین رابطه همبستگی میان متغیر عدم رعایت قوانین با سایر متغیرهای تعریف شده

عنوان	Pearson Correlation	Sig. (2-tailed)	N
رضایت از اوضاع سیاسی جامعه	- ۰,۲۰۱	...	
رضایت از اوضاع اجتماعی	- ۰,۶۳۲	
رضایت از روانی از زندگی	- ۰,۵۳۳	
رضایت از سکونت و محیط مسکونی	- ۰,۱۴۲	...	

مدرس شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۶ پاییز ۱۳۹۳
No.36 Autumn 2014

۳۳۳

فرد خاطری به دلیل درگیری‌های روانی و ذهنی و مشکلات متعدد موجود در زندگی اش، شاید اهمیتی برای احترام به قانون و حقوق شهروندی قائل نباشد و درگیر سایر مسائل زندگی شده باشد. اولویت بعدی مربوط به نارضایتی از اوضاع اجتماعی جامعه می‌باشد. همانطور که از فضای مصاحبه‌ها پیداست، اکثر خاطریان قانون، دلیل رفتار اشتباه خود را دیدن اشتباهات بقیه و بی‌قانونی سایر اعضای جامعه (از مسئولین حکومتی تا مردم عادی) عنوان می‌کنند و در واقع عدم رعایت قانون را یک مشکل جمعی می‌دانند که در جامعه ایران کسی به آن پایبند نیست. سایر متغیرها به ترتیب نارضایتی از اوضاع اقتصادی (با ضریب -0.533)، نارضایتی از اوضاع سیاسی جامعه (با ضریب -0.201) و رضایت از مکان سکونت و محیط مسکونی (با ضریب -0.142) هستند که در تحلیل‌های آماری ضرایب قابل توجهی به شمار نمی‌روند. بنابراین می‌توان گفت درگیری ذهنی، روحی و روانی شهروندان تهرانی (نسبت به موضوعات مختلف همانطورکه در بخش‌های قبلی تحقیق عنوان شد، یکی از اهداف این تحقیق، مشخص نمودن رابطه همبستگی میان عدم رعایت قوانین راهنمایی و رانندگی (به عنوان یکی از بخش‌های اصلی حقوق شهروندی) با رضایت یا عدم رضایت از زندگی افراد است. برای این منظور از روش همبستگی پیرسون در نرم افزار SPSS استفاده شده است. در اینجا تعداد نمونه‌های برداشت 108 مورد بوده و در واقع این افراد از میان عابرانی برگزیده شده‌اند که قوانین راهنمایی و رانندگی را به طور مشخص رعایت نمی‌کرده‌اند (عبور از عرض خیابان هنگام چراغ قرمز عابران). لازم به ذکر است علت انتخاب عابران پیاده، در دسترس بودن آنها بعد از عدم رعایت قوانین بوده است. جدول زیر نتیجه این ضریب همبستگی را مورد محاسبه قرارداده است (جدول ۷).

نتایج محاسبات نشان می‌دهد که میان رفتار نابهنجار عابران پیاده و نارضایتی آنها از اوضاع روانی زندگی بیشترین ارتباط وجود دارد. در واقع در بسیاری موارد،

حقوق شهروندی هستند (به جدول ۲ مراجعه شود) که عبارتند از: امنیت عمومی و خصوصی؛ امنیت قضایی؛ آزادی‌های اجتماعی؛ حقوق سیاسی و مشارکتی؛ حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی؛ حقوق طبقه آسیب‌پذیر و اقلیت‌ها. جدول ۸، تعداد کدهای مربوطه به هر گزینه را برای طیف زنان^۹ (نمونه مورد بررسی) نشان می‌دهد.

برای محاسبه وزن دهی به داده‌ها می‌باشد آنها را بهنجار کنیم (جدول شماره^۹). بهنجارسازی داده‌ها از رابطه زیر بدست می‌آید:

$$P_{ij} = \frac{F_{ij}}{\sum_{i=1}^m F_{ij}} \quad (i = 1, 2, \dots, m ; j = 1, 2, \dots, n) \quad (2)$$

زندگی)، می‌تواند مهمترین عامل در عدم پایبندی آنها به قوانین و حقوق شهروندی باشد.

در گام بعدی براساس روش شرح داستان، از ۶ طیف زنان (۳۰ تا ۵۰ سال)، مردان (۳۰ تا ۵۰ سال)، سالمدان، کودکان، دانشجویان و کسبه خواسته شد تعریف، دیدگاه و تصورات شان را در قالب حقوق شهروندی به صورتی باز بیان کنند. برای تقلیل داده‌ها و جمع‌بندی دیدگاه‌های این ۶ طیف، از روش تحلیل محتوای تخلیصی استفاده شد. به منظور کدگذاری و رمزگاری از میان صحبت‌های افراد مصاحبه شونده، تعداد ۶ کد انتخاب شد. این کدها در واقع برگرفته از موارد مطرح در قانون اساسی پیرامون

جدول ۸. فراوانی حاصل از^۹ پاسخگوی زن برای اصول شش‌گانه حقوق شهروندی در قانون اساسی

اصول شهروندی پاسخگو	اصول شهروندی پاسخگو	امنیت عمومی و خصوصی	امنیت قضایی	آزادی‌های اجتماعی	حقوق سیاسی و مشارکتی	حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی	حقوق طبقه آسیب‌پذیر و اقلیت‌ها
۱	۲	۰	۶	۱	۲	۴	
۲	۴	۱	۷	۲	۱	۲	
۳	۳	۰	۴	۰	۱	۳	
۴	۳	۰	۲	۰	۱	۲	
۵	۴	۱	۲	۱	۰	۰	
۶	۷	۰	۳	۰	۰	۰	
۷	۵	۱	۲	۱	۱	۱	
۸	۵	۱	۲	۰	۱	۰	
۹	۳	۲	۶	۱	۳	۲	
جمع فراوانی	۳۶	۶	۳۴	۶	۱۰	۱۴	

جدول ۹. داده‌های بهنجار شده برای مقوله‌های مربوط به پاسخگوها

اصول شهروندی پاسخگو	اصول شهروندی پاسخگو	امنیت عمومی و خصوصی	امنیت قضایی	آزادی‌های اجتماعی	حقوق سیاسی و مشارکتی	حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی	حقوق طبقه آسیب‌پذیر و اقلیت‌ها
۱	۰,۰۵۵۵۶	۰	۰,۱۷۶۴۷۱	۰,۱۶۶۶۷	۰,۲	۰,۲۸۵۷۱۴	
۲	۰,۱۱۱۱۱۱	۰,۱۶۶۶۷	۰,۲۰۵۸۸۲	۰,۳۳۳۳۳۳	۰,۱	۰,۱۴۲۸۵۷	
۳	۰,۰۸۳۳۳۳	۰	۰,۱۱۷۶۴۷	۰	۰,۱	۰,۲۱۴۲۸۶	
۴	۰,۰۸۳۳۳۳	۰	۰,۰۵۸۸۲۴	۰	۰,۱	۰,۱۴۲۸۵۷	
۵	۰,۱۱۱۱۱۱	۰,۱۶۶۶۷	۰,۰۵۸۸۲۴	۰,۱۶۶۶۷	۰	۰	
۶	۰,۱۹۴۴۴۴	۰	۰,۰۸۲۳۵	۰	۰	۰	
۷	۰,۱۳۸۸۸۹	۰,۱۶۶۶۷	۰,۰۵۸۸۲۴	۰,۱۶۶۶۷	۰,۱	۰,۰۷۱۴۲۹	
۸	۰,۱۳۸۸۸۹	۰,۱۶۶۶۷	۰,۰۵۸۸۲۴	۰	۰,۱	۰	
۹	۰,۰۸۳۳۳۳	۰,۳۳۳۳۳۳	۰,۱۷۶۴۷۱	۰,۱۶۶۶۷	۰,۳	۰,۱۴۲۸۵۷	

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۶ پاییز ۱۳۹۳
No.36 Autumn 2014

۳۳۴

مباحث پرداخته شده به هر موضوع، در بعضی موارد با دیدگاهها و تقاضای شهروندان متفاوت است (جدول شماره ۱۱).

در گام بعدی، بار اطلاعاتی مقوله زام باید مورد محاسبه قرار گیرد. بدین منظور از رابطه (۳) استفاده می‌شود:

$$E_j = -K \sum_{i=1}^m \left[P_{ij} L_n P_{ij} \right] (j = 1, 2, \dots, n) \quad (3)$$

نتیجه گیری و جمعبندی

هرچند حوزه تحقیق پیرامون حقوق شهروندی گستره فراوانی دارد اما می‌توان با محدود نمودن دامنه تحقیقات در یکی از موضوعات اساسی حقوق شهروندی، نتایج قابل توجهی را کسب نمود. در این راستا، عمل به مقررات و قوانین راهنمایی و رانندگی یکی از بدیهی‌ترین حقوقی است که شهروندان یک جامعه نسبت به هم دارند و رعایت آن می‌تواند حداقل نظم ظاهری یک جامعه را نشان دهد. بنابراین نگارندگان در گام اول، بر روی رعایت این حقوق توسط شهروندان تمرکز نمودند. یافته‌های این تحقیق حاکی از این موضوع است که بافرض آگاهی اغلب شهروندان از اصول اولیه راهنمایی و رانندگی (به عنوان یکی از بدیهی‌ترین حقوق‌های شهروندان نسبت به هم)، متغیری به نام

در این رابطه K از فرمول زیر محاسبه می‌شود:

$$K = \frac{1}{L_n m} = \frac{1}{L_n \times 9} = 0.455 \quad (4)$$

در ادامه ضریب اهمیت هر معیار، بر اساس فرمول زیر بدست می‌آید:

$$W_j = \frac{E_j}{\sum_{j=1}^n E_j} \quad (5)$$

با جایگذاری اعداد بدست آمده در فرمول‌های بالا، ضرایب آنتروپی و ضرایب اهمیت هریک از اصول بدست می‌آید (جدول ۱۰).

این برداشت میدانی برای هرکدام از طبقات دیگر مورد سوال، مورد ارزیابی قرار گرفت و نتایج زیر از آنها حاصل شد. این در حالیست که در اصول قانون اساسی میزان

دریس شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۶ پاییز ۱۳۹۳
No.36 Autumn 2014

۳۳۵

جدول ۱۰. میزان ضرایب آنتروپی (عدم اطمینان) و ضرایب اهمیت هریک از اصول شهروندی در میان طیف زنان

اصول شهروندی	امنیت عمومی و خصوصی	امنیت قضایی	آزادی‌های اجتماعی	حقوق سیاسی و مشارکتی	حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی	حقوق طبقه آسیب‌پذیر و اقلیت‌ها
ضریب آنتروپی	۱,۰۳۰۱۷	۰,۷۱۰۱۲	۰,۹۴۱۹۵	۰,۷۱۰۱۲	۰,۸۳۴۶۳۹	۰,۷۷۸۲۷۵
ضریب اهمیت	۰,۲۰۶	۰,۱۴۲	۰,۱۸۸	۰,۱۴۲	۰,۱۶۷	۰,۱۵۵

جدول ۱۱. میزان ضرایب آنتروپی (عدم اطمینان) و ضرایب اهمیت هریک از اصول شهروندی در میان ۶ طیف برگزیده

ضریب اهمیت اصول شهروندی	امنیت عمومی و خصوصی	امنیت قضایی	آزادی‌های اجتماعی	حقوق سیاسی و مشارکتی	حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی	حقوق طبقه آسیب‌پذیر و اقلیت‌ها
زن	۰,۲۰۶	۰,۱۴۲	۰,۱۸۸	۰,۱۴۲	۰,۱۶۷	۰,۱۵۵
مردان	۰,۱۹۸	۰,۱۰۳	۰,۲۲۱	۰,۱۷۶	۰,۲۰۵	۰,۰۹۷
سالمندان	۰,۳۲۵	۰,۰۱۲	۰,۰۳۴	۰,۰۷۲	۰,۲۱۲	۰,۳۴۵
کودکان	۰,۲۰۵	۰	۰	۰	۰,۱۲۳	۰,۶۷۲
دانشجویان	۰,۱۸۴	۰,۰۴۲	۰,۲۰۶	۰,۲۹۸	۰,۱۳۱	۰,۱۳۹
کسیه	۰,۲۸۷	۰,۱۰۵	۰,۱۰۱	۰,۱۴۱	۰,۳۴۰	۰,۰۲۶
اصول قانون اساسی	۰,۰۹	۰,۲۶	۰,۱۲	۰,۲۱	۰,۱۷	۰,۱۵

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۶ پاییز ۱۳۹۳
No.36 Autumn 2014

۳۳۶

اصلی شده است. سالمندان توجه به حقوق سالمندان در فضاهای شهری را مهمترین اصل در حقوق شهروندی می‌دانند و کوکان، ایجاد فضاهای بازی و تفریح مناسب و امن را مهمترین حق خود تلقی می‌کنند. دانشجویان، با توجه به درگیری در مباحث علمی و سیاسی، بر مشارکت سیاسی و آزادی‌های اجتماعی بیشتری تاکید دارند. و در نهایت کسبه، با توجه به رسته اقتصادی خود، برداشتن حقوق اقتصادی بیشتر در کنار امنیت عمومی در فضاهای شهری تاکید دارند.

نکته جالب توجه در کنار همه این مباحث، درصد اهمیت و تعداد اصولی است که در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به اصول حقوق شهروندی پرداخته است. در حالیکه بیشترین اصول در حیطه حقوق شهروندی، بر امنیت قضایی و حقوق سیاسی و مشارکتی تاکید دارند، از دید شهروندان عادی جامعه، این اصول، کمترین میزان توجه و دغدغه را به خود اختصاص داده‌اند. این موضوع حاکی از اختلاف ماهیتی قابل توجه نهاد قانون‌گذاری و افکار عمومی جامعه نسبت به تعریف حقوق شهروندی است. به نظر می‌رسد ورود فکری قانون‌گذاران و ترسیم کنندگان حقوق شهروندی به میان افکار عمومی جامعه و اصلاح یا وضع قوانین جدید مرتبط با حقوق شهروندی، می‌تواند کمک قابل توجهی به جریان آموزش همگانی و درونی سازی قوانین و حقوق شهروندی کند.

منابع و مأخذ

۱. آذر، عادل (۱۳۸۰) بسط و توسعه روش آنتروپی شانون برای پردازش داده‌ها در تحلیل محتوى، *فصلنامه علمی-پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهرا*، سال یازدهم، شماره ۳۷ و ۳۸.
۲. ایمان، محمد تقی و نوشادی، محمود رضا (۱۳۹۰) تحلیل محتوا کیفی، *فصلنامه پژوهش*، سال سوم، شماره دوم.
۳. برک پور، ناصر؛ گوهري پور، حامد و كريمي، مهدى (۱۳۸۹) ارزیابي عملکرد شهرداری ها بر پایه سنجش میزان رضایت مردم از خدمات شهری (نمونه موردی: مناطق ۱ و ۱۱ شهر تهران)، *نشریه مدیریت شهری*، شماره ۱۱ و ۱۲ شهر تهران)، نشریه مدیریت شهری، شماره ۲۵.

نارضایتی از شرایط زندگی می‌تواند بر رفتار شهروندان در بروز عمل نادرست و عدم احترام به قوانین و حقوق شهروندی موثر باشد. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد اولین عامل موثر در بروز رفتار عدم احترام به چراغ قرمز عابر، شرایط روحی روانی حاکم بر شهروند (درگیری و دغدغه فکری) است که در اغلب موارد می‌تواند به فراموشی یا بی‌اهمیتی احترام به قانون منجر شود. شرایطی که مربوط به فضای خصوصی و ذهنی فرد است و می‌تواند به فضای عمومی و رفتار شهروند در فضای شهری منتقل شود و موجب بروز رفتار نامتعارف از شهروند شود (به عنوان مثال عبور از چراغ قرمز) و حق دیگر شهروندان را تضییع کند. این موضوع در مرحله بعدی می‌تواند ناشی از عدم رضایت فرد از شرایط اجتماعی و فرهنگی جامعه باشد. در این حالت شهروند خطاکار، عمل خود را پیرو بی قانونی در بقیه نهادهای حکومتی و مردمی جامعه دانسته و به نوعی بر الگوی تقلید رفتار اشتباہ دیگران و بی‌اهمیتی عمل به قانون در کلیه طبقات تاکید می‌کند (تأثیرپذیری و مشاهده فرد از عدم احترام به قانون توسط اغلب اقشار جامعه). هرچند سایر متغیرهای نارضایتی نیز در بروز رفتار خطای تاثیر دارند اما می‌توان گفت اغلب قصورات شهروندان از سوی این دو عامل اصلی رخ می‌دهد.

در گام بعدی، این تحقیق در پی پاسخ دادن به مقوله تعريف حقوق شهروندی از دیدگاه اقشار و طیف‌های مختلف شهروندی بوده است. بر این اساس، روش تحلیل محتوا مورد استفاده قرار گرفت تا بتوان از طریق مصاحبه باز و به شیوه روش شرح داستان، شهروند مورد نظر را به تعریف حقوق شهروندی فارغ از هر چارچوب قبلی و محدود کننده، تشویق نمود. نتایج تحقیق نشان داد که از دیدگاه زنان، حقوق شهروندی می‌باشد بیشتر به مسائل امنیت عمومی و خصوصی و آزادی‌های اجتماعی بپردازد. این موضوع حاکی از نقصان این مباحث شهروندی در شرایط فعلی و در زندگی روزمره زنان است؛ به طوریکه این مشکلات، در ادبیات و بیان این طبقه، تبدیل به نوعی دغدغه شده است. این در حالیست که برای مردان، آزادی‌های اجتماعی و حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جزو دغدغه‌های

۴. پیربداقی، فاطمه (۱۳۸۸) تحلیل محتوای کمی و کیفی، *فصلنامه پیام پژوهش*، سال نهم، شماره ۱۰۱.
۵. توسلی، غلامعباس و حسینی نجاتی، سیدمحمود (۱۳۸۳) واقعیت اجتماعی شهروندی در ایران، *مجله جامعه شناسی ایران*، دوره پنجم، شماره ۲.
۶. رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۲) *سنجدش گرایش روستائیان به جهاد سازندگی*، مرکز تحقیقات روستائی ایران.
۷. رفیعیان، مجتبی؛ عسگری، علی و عسگری زاده، زهرا (۱۳۸۸) *رضایتمندی شهروندان از محیط‌های سکونتی شهری*، *فصلنامه علوم محیطی*، سال هفتم، شماره اول.
۸. شمس ناتری، محمد ابراهیم و عطازاده، شمس (۱۳۸۷) *حمایت کیفری از حقوق شهروندی در ایران*، *نشریه علمی پژوهشی کارآگاه*، دوره دوم، شماره ۴.
۹. صادقی، شعبان (۱۳۸۰) *مکان‌بایی (جانمایی)* کاربری اراضی شهری با تاکید بر برنامه‌ریزی حمل و نقل درون شهری، *پایان نامه کارشناسی ارشد شهرسازی*، دانشگاه علم و صنعت.
۱۰. عزیزی، محمد مهدی (۱۳۸۵) *محله مسکونی پایدار: مطالعه موردی نارمک*، *نشریه هنرهای زیبا*، دانشگاه تهران، شماره ۲۷.
۱۱. عظیمی هاشمی، مژگان (۱۳۸۳) *رضایت از زندگی و دینداری در بین دانشآموزان*، *مجله علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد*، دوره اول، شماره ۳.
۱۲. فروغ زاده، سیمین (۱۳۸۳) *بررسی مقایسه‌ای میزان دریافتی کارکنان ادارات مختلف و تاثیر آن بر رضایت شغلی*، *مجله علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد*، دوره اول شماره ۴.
۱۳. محسنی، رضاعلی (۱۳۸۹) *ابعاد و تحلیل حقوق شهروندی؛ راه کارهایی برای تربیت و آموزش حقوق شهروندی*، *فصلنامه مطالعات سیاسی*، سال سوم، شماره ۱۰.
۱۴. محمدی‌فر، غلامرضا (۱۳۸۷) *نگاهی به کاربردهای روش تحلیل محتوا*، *فصلنامه پیام پژوهش*، سال هشتم، شماره ۸۸.
۱۵. نوروزی، کامبیز (۱۳۸۵) *حق شهروندی*، *مسئولیت مشترک دولت - ملت*، *نشریه نامه*، شماره ۵۳.
۱۶. هاشمی، سید محمد (۱۳۸۴) *حقوق بشر و آزادی‌های*

دریشتی

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۶ پاییز ۱۳۹۳
No.36 Autumn 2014

۳۳۷

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۶ پاییز ۱۳۹۳
No.36 Autumn 2014

■ ۳۳۸ ■